

cii, cum spiritualis ejusmodi communio interior sit, nec ulla ratione sensibus subjiciatur.

DIFFICULTATES. *Obj.* 1. Nullum, inquit, est argumentum depromptum ex invaliditate sacrificii, in quo nemo sit qui communicet, cum communio populi tunc a sacerdote suppleatur. 2. Fideles præterea jus habent ad sacramenta a Christo pro ipsorum salute instituta. 3. Certum est, eum qui in missa communicat, cui interfuit, obtinere effectum orationum quæ a sacerdote pro communicantibus funduntur, ideoque magis proficuum esse communionem in missa, quam extra ipsam. 4. Dominica institutio, liturgiæ, ecclesiæ praxis, veteris ecclesiæ disciplina, collectæ ac preces quæ in missa recitantur, communionem liturgicam suadent. Ergo.

Resp. Ad 1. Neg. Etenim si communio populi sive realis, sive spiritualis, ad essentiam sacrificii pertinet, suppleri a sacerdote nequit. In hac præterea adversariorum hypothesi frustra propugnaretur necessitas communionis liturgiæ, dum itaque hæc nobis opponunt, seipsos confodiunt. Dici etiam pariter posset, Christum potuisse supplere communionem apostolorum; ruit proinde, quidquid ipsi ex eucharistiæ institutione proferunt.

Ad 2. Dist. Fideles jus habent ad sacramenta percipienda, C. ad modum quo illa percipi debent, N. Præstituerunt enim modum, tempus, locum, ceteraque adjuncta, quæ sacramentorum collationem respiciunt, spectat ad Ecclesiam, cui Christus hanc potestatem contulit. Quodnam igitur jus jactare possunt fideles ad liturgicam communionem?

Ad 3. Resp. I. Tr. Certum enim pariter est, sacerdotem consecrationis verba proferentem super hostias in pyxide asservandas, recitare etiam ipsas preces pro fidelibus, qui suo tempore communicabunt: *Ut quotquot ex hac altaris participatione corpus et sanguinem sumpserimus.* Ast, et hoc adversariis dato, communionem liturgicam potiorē esse illa, quæ fit ex præconsecratis, non tamen inde conficitur quod ipsi contendunt. Hinc *Resp. II. N. cons.* cum ex uberiori fructu, qui posset percipi ex liturgica communionē, minime sequatur divinum extare præceptum aut ecclesiasticum, quo fideles ad illam semper adstringantur. Sed neque argui Ecclesia potest, si majorem hanc utilitatem rationabili de causa negligat seu calicem efficaciter non curet, etenim, ut superius vidimus, quamvis major gratia proveniret infantibus recens baptizatis ex collatione confirmationis et eucharistiæ, Ecclesia tamen veterem illam disciplinam justis de causis immutavit: id ipsum dicatur de communionē sub utraque specie, licet disputent inter se theologi, num ex ea gratiam aliquam accidentalem fideles consequerentur.

Ad 4. Dist. Et hæc omnia aliquam congruentiam pro communionē liturgicā ostendunt, C. ejusdem præceptum, N. Itaque hæc omnia, magno eruditionis ap-

quia innumeris perturbationibus via aperiretur. Loquitur igitur de eo, quod fieri potest et fieri consuevit a piis fidelibus.

paratu congesta, non evineunt, nisi aliquam congruentiam communicandi in missa. Quod si in nonnullis liturgiis verba reperiuntur, quæ id præcipere videntur, plerumque in iis solum sermo est de participatione sacramenti, minime vero de communionē in ipso sacrificio. Quo fit, ut adversarii nostri in plerisque suis argumentis a sacrificii ratione ad participationem sacramenti fallaciter transeant. Hæc præterea argumenta dissecimus in refutatione protestantium superiori propositione; unde non est cur diutius in iis immorari debeamus.

CAPUT III. DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO SACRIFICII EUCHARISTICI.

Cum illud proprium sibi vindicet eucharistia, ut sit sacramentum et sacrificium, eadem proinde est materia et forma tum sacramenti tum sacrificii. Ad formam quod attinet, declinatæ questionibus scholasticis: an scilicet Christus sola voluntate, an vero verborum prolatione panem ac vinum commutaverit in corpus et sanguinem suum; item, an verba, quæ in canone præcedunt vel subsequuntur consecrationem, ad ejus essentiam pertineant; his, inquam, declinatæ concertationibus, quæ certe non magni videntur momenti; nos cum communi ac certa sententia asserimus, formam essentialē tum sacramenti tum sacrificii consistere in illis verbis: *Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, seu calix sanguinis mei* (1). In hoc consentiunt patres omnes sive græci sive latini, qui præterea in eo conveniunt, quod Christus in conficienda eucharistia verbis usus sit, quæ in Evangelio referuntur.

Circa materiam omnes tenent eam in solo pane triticeo et vino de vite consistere. Verum quæstio agitatur inter Græcos schismaticos et Latinos, an va-

(1) Nonnulli perperam existimarunt Græcos et Orientales credere, non verbis ipsi Christi Domini, sed precibus quas in missa fundit sacerdos post recitata verba ipsius Christi, ad invocandum Spiritum sanctum, ut illabatur in sacra dona, eaque *commutet, convertat*, etc. acceptam referendam esse ipsam immutationem, qua panis et vinum in Christi corpus et sanguinem convertuntur. Ita inter ceteros Le Brunius et Renaudotius. At certum est Græcos professos fuisse in concilio Florentino sess. ult. eandem esse de efficacia verborum Christi fidem Græcorum et Latinorum; nempe non hominisationibus, sed Christi verbis sacramentum perfici. Quare card. Bessarion nomine totius Ecclesiæ græcæ contestatus est: « se didicisse a patribus suis, ac s. præcipue Chrysostomo, sola virtute verborum Christi panem in corpus, et vinum in sanguinem mutari, iisque solis admirandam istam mutationem et transubstantiationem adscribendam esse, atque hoc semper credidisse, et in æternum credituros esse. » Hinc Græci restiterunt, ne hæc veritas insereretur in decreto unionis, eo quod in ignominiam Græcorum ejusmodi insertio cessura esset. Armenis tamen instructionem fidei petentibus Eugenius IV. statuit: « Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit. » Id ipsum declaratum est a conc. Tridentino sess. xiii. cap. 5.

Ex his consequitur, non ob aliam causam preces illas, quibus invocatur Spiritus sanctus, apud Orientales recitari, quam ad majorem declarationem illius mutationis, quæ per Christi verba jam effecta fuerat, ut pluribus exemplis ostendi posset. Cf. de hoc argumento prolixam dissertationem Joan. Benedicti S. J. quæ sic inscribitur: *De augustissimo eucharistiæ sacramento antirrheticum adversus R. P. tebrinum et Eusebium Renaudotium*, quæ extat in *Thesouro Theol. Zacchariæ* t. X. p. 525. et seqq. Ea tamen mihi videtur nimis vehemens et acris adversus homines bene adeo de veritate catholica meritis.

lida materia censendus sit panis azymus? Latini fatentur, perinde esse quoad valorem eucharistiam conficere sive in pane azymo, sive in pane fermentato; Græci vero contendunt non valere consecrationem, nisi in solo pane fermentato. Sic etiam, protestantes omnes cum catholicis consentiunt, vinum de vite validam esse materiam eucharistiæ; ast rejiciunt et impugnant praxim Ecclesiæ admiscendi paululum aquæ in calice.

Hæc controversiæ magno olim animorum æstu agitatae sunt, ast vix nunc non obsoleverunt; siquidem ad panem quod spectat azymum aut fermentatum, vix qui stupidus non sit ex Græcis adhuc litem movere audeat, quod ex diversitate hæc accidentali valore pendeat sacrificii eucharistici. Protestantes vero circa aquæ immixtionem jam pariter recesserunt a majorum suorum impotenti furore, et ultra jam nobis dant ex Christi exemplo hunc ritum fuisse ab Ecclesia receptum. Ne tamen videamur penitus præmittere hæc argumenta, quæ tantum olim excitaverunt fragorem, paucis complectemur, quæ ad has questionēs spectant.

De ministro lis viget inter protestantes et catholicos, eo quod illi contendunt, fideles omnes baptismi vi ministros esse eucharistiæ. Verum de ea controversia agendum nobis crit in Tract. de sacramento Ordinis. Hic potius eos neotericos perstringemus, qui autumant, fideles omnes adstantes sacrificio non secus ac sacerdotes, vere et proprie dictos ac immediatos esse offerentes, immolantes et sacrificatores (1), nec in alio differre laicos in hac actione a sacerdote affirmant, quam in consecrandi potestate, quæ soli competit sacerdoti in quo se a protestantibus secernunt. Synodi demum pistoriensis doctrinam refellemus circa specialem sacrificii applicationem pro singularibus individuis, quam fieri posse tenere synodus inficiatur.

PROPOSITIO I. — *Panis triticeus, sive azymus sit, sive fermentatus est materia valida sacramenti et sacrificii eucharistici.*

De fide est, ut constat ex concilii Florentini decreto, in quo utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis patres: *Definimus item*, inquit, *in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici* (2).

De pane fermentato, uti præmisimus, nemo est qui dubitet; restat igitur, ut ostendamus vere confici eucharistiam etiam in pane azymo. Jam vero id imprimis conficitur exemplo ipsius Christi. Pro certo enim sumimus, Christum postremo anno vitæ suæ pascha judaicam celebrasse, secus ac contra sensum totius antiquitatis, atque Ecclesiæ universæ, imo contra apertam Scripturarum auctoritatem nonnulli arbitrati sunt (3), quorum sententiam merito Benedictus

(1) Ita passim janseniani, quibus, ut videmus, more suo adhaesit synodus pistoriensis; necnon Nannaronius, qui præterea et illud addit, hanc doctrinam ad fidei dogmata spectare.

(2) Apud Harduin. *Acta concil.* tom. ix. col. 986.

(3) Christum Dominum pascha legale celebrasse jam

XIV. nimis audacem appellat (1). Sane vix jam est, qui eam adstruat inter catholicos. Quo posito, sive dicamus Christum eo anno pascha celebrasse die præcedenti ab eo, quo Judæi celebrarunt, ut præter Paulum Burgensem tenent Jansenius Gandavensis (*Comment in concord. Evangelic. cap. 128*), Maldonatus (*In capite 26, Matth., V, 2*), Petavius (*Lib. XII, de Doctrina temporum, cap. 15 et seqq.*), Natalis Alex (*Diss. XI, in Sec. 11 et 12*) aliique non pauci; sive asseramus, ut plerique volunt, eadem die cum Judæis Christum pascha manducasse, in utraque hypothesi, ipse debuisset juxta legis mosaicæ ordinationem in azymis celebrare, ideoque et in azymis conficere eucharistiam, cum lex aperte dicat: *In die primo non erit fermentum in domibus vestris* (*Exod. XII, 15*). Christum autem hæc die prima azymorum pascha legale celebrasse, tres testantur evangelistæ: *Matth., XXVI, 17. Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: ubi vis parem tibi comedere pascha.* Marc. XIV, 12. *et primo die azymorum, quando pascha immolabant;* Luc. XXII, 7. *Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi pascha.* Cum ergo prima azymorum die Christus pascha celebraverit et instituerit eucharistiam, nullas remanserat panis fermentatus, in quo potuerit eam conficere, adeoque in pane azymo illam consecravit.

Pro sententia catholica tot insuper habemus testes, quot ex antiquis scripserunt, Christum in azymis celebrasse, qui omnes prorsus sunt Ecclesiæ patres tum græci tum latini, quamvis fortasse sit quedam inter eos discrepantia circa diem (2), ob difficultatem conciliandi s. Joannem cum evangelistis reliquis, de qua postea agemus. Jam vero si patres unanimiter censuerunt Christum instituisse sacramentum et sacrificium eucharisticum in azymis, pro certo profecto tenentur

sec. 2. inficiatus fuerat Marcion quem confutat s. Epiphanius hæres. 42. Marcionem in hac sententia secutus est sec. 6. Joan. Philoponus eutychieo errore infectus de quo loquitur, ejus tamen nomini parcens, Photius *Lib. i. Cod. 115. et 116.* Cum vero sec. 11 controversia exarsit Græcos inter et Latinos, azymus an fermentatus panis sit, in quo eucharistia confici debet, nonnulli Græci, quos commemorant Theophylactus et Euthymius in s. Joannem, eandem sententiam amplexi sunt, universa Ecclesia græca reclamante. Latini ad hæc usque tempora unanimes fuerunt in sententia affirmativa, donec Nicolaus de Villa Gagnonis eques Hierosolymit. et Hieronymus Vecchietto Florentinus cœperunt paucorum illorum Græcorum sententiam propugnare. Obscura tamen jacuit usque ad Bernardum Lamy oratorianum, qui in op. *Harmonia et concordia quatuor Evangelistarum* an. 1689. multiplici eruditione eandem opinionem adstruere nisus est, ac pluribus iterum confirmavit adversus suos impugnatores in dissertationibus, quas an. 1697. vulgavit sub titulo, *Continuatio tractatus hitherto de veteri Judæorum Paschate.* Huic deinceps adimplutus est opinioni Tournemine in thesibus, quas Lutetia propugnavit; Calnet Dissert. *De Paschate* satis ostendit se Lamy sententiæ suffragari. Verum reliqui omnes, quotquot hæc studia profitentur, ejusmodi sententiam acerrime impugnaverunt, inter quos eminent Tillemontius not. 26. ad vitam J. C. Honoratus a s. Maria *Observat. super critic.* t. n. lib. iv. Diss. 6. Witsse *De sacran. Eucharist.* sect. 4.

(1) In op. *De festis* lib. 1. cap. 6. n. 7. Suarezius vero eidem hæresis notam inussit in 3. p. s. Th. Q. D. ar. 9. sect. 5. Ast ulterius quam par esset, progressus est, in ejusmodi censura, etenim ut sapienter monet Card. Gotti, priusquam propositioni culpam hæreses notam inuramus, judicium Ecclesiæ expectandum est. Cf. Bened. XIV. l. c.

(2) Cf. apud Bellarm. *De Euchar.* ib. vi. cap. 7. et seqq.

azymum panem esse idoneam hujus sacramenti et sacrificii materiam.

Accedit usus, isque antiquissimus, adhibendi panem azymum in ecclesia occidentali, ad conficiendam eucharistiam. Quamvis enim non ingrediamur questionem criticam a viris doctissimis agitam utrum nempe novem prioribus Ecclesiae seculis in ecclesia latina usus obtinuerit consecrandi in solo pane fermentato, ut vult Sirmondus (1), an vero in solo azymo, ut Ciampinus (2), Mabillonius (3) alique contendunt; an denique promiscuus saltem fuerit utriusque panis azymi ac fermentati usus in eadem ecclesia occidentali, ut praeter ceteris vult card. Bona, cujus sententiae jam plerique eruditi viri calculum adiciunt (4), tamen nemo sobrius negabit, monumenta non obscura in antiquitate reperiri ex quibus constet, eucharistiam non raro fuisse confectam in pane azymo apud ecclesias occidentales. Nam in conc. Tolet. XVI, can. VI. praescribitur *Ut non aliter panis in altari Domini sacerdoti benedictione sanctificandus proponatur, nisi integer et nitidus, qui ex studio fuerit preparatus: neque grande aliquid, sed modica tantum oblata, secundum quod ecclesiastica consuetudo retentat* (5). Ostendit porro Mabillonius tum ex usu Mozarabum et Gothorum, tum ex opusculo Edelfonsi episcopi, haec verba non nisi de solo pane azymo intelligi posse (6). Id ipsum evincunt, quae de oblatiis, in *fermento characterato* coctis ad usum sacrificii memorat s. Udalricus (7) Alcuinus qui

(1) In opusc. *Disquisitio de azymo* an. 1631. inter ejus opp. edit. Paris 1696. tom. iv. p. 515. et seqq.

(2) *De perpetuo azymorum usu in Ecclesia latina, vel saltem romana.* Romae. 1688.

(3) *Dissertatio de pane eucharistico azymo ac fermentato.* Paris. 1674.

(4) Cf. *Propylaeum seu praemonitionem* Roberti Sala ad caput 25. libri primi *rerum liturgicar.* Card. Bona. Augustae Taurin. 1749. tom. II. p. 141. et seqq.

(5) Apud Harduin. *Acta concilii.* tom. III. col. 1796. et seqq. celebratum autem est hoc concilium an. 695.

(6) Dissert. cit. cap. 8. pag. 83. et seqq.

(7) Lib. I. *conclusionum Cluniacensium* cap. 40. scribit: « In quinquagesima solere apponi ea, quae in fermento characterato de conspersione farinae tenuissimae fiunt, et ab hominibus romanae linguae, *nebulae*, a nostratibus appellantur *oblatae*. » Porro has oblatas in usum sacrificii adhibitas esse constat ex epistola 32. Eginhardi qua Vice domino, aliisque fidelibus praecipit: « Ut eulogias preparari faciant secundum consuetudinem *sicut solet homo ad opus Domini facere*. » Vixit Eginhardus sub Carolo M. ejusque filio Ludovico Pio; ea proinde aetate hostiae intra ferum characteratum et absque fermento fiebant. Item in lib. II. de miraculis s. Wandregesi Abbatis cap. ult. legitur quamdam sanctimoniam seu devotam feminam, quae meritis ejusdem sancti, an. 891, sanata fuerat, « *oblatae* quis oblatura Domino in crastinum erat, formasse; » tum accessisse ad ignem, et « *Ferrum*, quo comprimendae ac decoquendae erant oblatae arripuisse. Item sancta Radegundis regina sec. VI, ut refert Venantius Fortunatus, jam facta sanctimonialis » more s. Germani in quadragesima frumentum sua manu commolebat, et exinde *oblaciones* suis manibus faciens locis venerabilibus incessanter dispensabat. » Id ipsum legitur de matrona romana in vita s. Gregorii M. Cf. Mabillon. I. c. Ex his, aliisque plurimis documentis, quae ex sec. V. VI. VII., etc. referri possent, arguitur stupiditatis et inscitiae Wegscheider qui § 176, magna securitate scribere non dubitavit in nota (d). « Pro azymis, a Christo adhibitis, Ecclesia antiquior diu pane fermentato, sec. 8. et 9. autem Ecclesia occidentalis *primum* non fermentato usa esse videtur, neque tamen constanter ante sec. XI. quae graeca quidem Ecclesia panis fermentati usum retineat, *placentulae istae orbiculares, ostiae oblatae dictae coeperunt usurpari*. Atamen Mabillonius profert utriusmodi cusa sub Cariberto, rege Francorum, an. DLXI.

initio sec IX. obiit, testatur, quod panis, qui in corpus Christi consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus (*Epist. LXIX. edit. Chesnianae*). Quae non possunt intelligi nisi de solo pane azymo. Atque ut cetera monumenta omittam, quae recoli possunt apud cit. auctores, in missa ambrosiana, quam Pamelius cum codice mss. melioris notae contulit et vulgavit, hic titulus legitur: *Oblatio panis azymi cum patena facienda* (Apud Mabill. op. cit. pag. 59). Hujus missae auctorem Walafridus Strabo agnoscit s. Ambrosium (*Lib. De rebus ecclesiasticis cap. 22*), at eam s. Ambrosio esse antiquiorem, et ab apostolica traditione repetendam ostendit cl. Mazzuchelli praefectus bibliothecae Ambrosianae (1).

Juverit propterea concludere, Christum in azymo certissime eucharistiam confecisse, quin tamen praecipuum dederit, ut in solo azymo consecraretur; ut enim loquitur Algerus: *Quamvis Christus de azymo pane corpus suum fecerit, forsitan non quia res, quae fiebat, hoc exigebat, sed quia cena, in qua hoc factum est, panem alium non exhibebat, panem tamen fermentatum non prohibuit* (2). Res propterea est disciplinaria usus alterutrius panis, atque Ecclesiae auctoritati subicitur, quae pro diversis temporum, locorum ac rerum adjunctis diversum usum adscivit. Is ideoque usus sancte custodiendus, qui in Ecclesia in qua eucharistia conficitur, obtinet, prout praescriptum est in concilio Florentino (3), nec possunt aut debent Latini incusare Graecos, quod in fermentato consecrent, nec possunt Graeci Latinis crimini vertere, quod conficiant in azymis, multo vero minus possunt rejicere azymos tanquam materiam eucharistiae conficiendae ineptam ac illegitimam.

DIFFICULTATES. Obj. 1. Christi exemplum consecrantis in pane azymo non juvat causam Latinorum, cum longe probabilius sit Christum eo anno pascha legale non celebrasse, uti ex evangelio s. Joannis non obscure colligitur. Nam cap. XIII. 1. et seq. legitur: *Ante diem festum paschae, sciens Jesus, quia venit hora ejus... cena facta etc.* cap. XVIII. 28. refert evangelista, Judaeos non introisse in praetorium, *Ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha*, et cap. XIX. 14 subdit: *Erat autem parasceve Paschae, id est vigilia, cum Pilatus morti Christum addidit, v. 31. proinde prosequitur: Judaei ergo, quoniam parasceve erat ut non remaneret in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura et tollerentur.* Si igitur ante

quae praeseferunt imaginem calicis et hostiolarum rotundae, quales nostrae sunt Cf. cap. 8. p. 70. 71.

(1) Cf. *Osservazioni intorno al saggio storico-critico del rito ambrosiano del P. Franagni cisterciense, fatte da Pietro Mazzuchelli prefetto della biblioteca ambrosiana.* Milano 1828, ubi ostendit, s. Ambrosium liturgiam quae ante ipsum viguerat in ecclesia Mediolanensi, solum auxisse praefationibus, collectis, etc.

(2) Lib. II. *De sacramento corporis et sanguinis Domini.* Cap. 10.

(3) Apud Harduin. I. c. ubi postquam definitum est a concilio, veraciter confici eucharistiam in azymo sive fermentato pane triticeo, additur: « Sacerdotesque in altero ipsam Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suae ecclesiae, sive occidentalis, sive orientalis consuetudinem. »

diem festum paschae Christus cenam celebravit, si in vigilia paschae crucifixus est, patet aut Christum nullo modo pascha legale celebrasse, aut die saltem praecedenti pascha manducasse, adeoque cum panis fermentatus adhuc in usu fuerat, eucharistiam instituisse. Hoc vero confirmatur ex eo, quod cum Christus Joan. XIII. 27. dixisset Judaei proditori: *Quod vis facere fac citius*, apostoli haec verba intellexerint de jussione a Christo facta, ut ea Judaei emerent, quae Opus erant ad diem festum. Quae interpretatio locum non habuisset, si dies paschalis jam esset incognitus. 2. Accedit, quod si Christus reipsa comedisset pascha pridie mortis suae, morti datus fuisset ipso die festo, eodem die fuisset e cruce depositus, a quibus profecto die festo celeberrimo abhorrebant Judaei juxta legis praescriptum. Ergo.

Resp. Neg. Ant. Ad allatas porro probationes reponimus, optime conciliari tres priores evangelistas cum evangelista Joanne, si dicamus, Christum celebrasse pascha judaicum in primis vespere diei festi paschalis, qui est dies XIV mensis Nisan; id est ad occasum diei XIII. Cum enim dies festi Judaeorum incipiant a primis vespere diei praecedentis, expleto sacrificio jugi vespertino, ut lex ferebat (1) potuit Christus legaliter die XIV. quae incipiebat a primis vespere immolare agnum paschalem in templo juxta tal-mudicam traditionem (2), post solis occasum comedere cum discipulis suis in cenaculo (3). Haec ratione omnia bene componuntur, ac 1. quod Christus vere eo anno

(1) Quodlibet Judaeorum festum celebrari debet ante finem vigiliae, seu diei praecedentis, cujus partem adiacere diei festo Hebraei dicunt *addere profanum sacro*: *הוסיף על היום*. Haec detractio diei praecedentis fieri potest duabus horis ante solis occasum seu, ut loquuntur rabbiim, constare potest duodecima parte diei civilis seu astronomici. Ita Maghen-David in *Orah-ihayim* n. 261. § 2. R. Joseph. Caro in *Ba-ye-ihadasch*, aliique passim.

Ne turbaretur holocaustum jugi, quod immolabatur hora secunda cum dimidio post meridiem, et offerretur hora tertia cum dimidio, vetitum erat Hebraeis ante id temporis aliud sacrificium offerre. Hinc eo expleto incipiebat immolari in templo agnus paschalis, ad vesperam ut dicitur in Scriptura. Die porro XIV. mensis Nisan, ut tempus sufficiens haberetur ad hanc immolationem a tribus societatibus faciendam, jugi sacrificium offerrebat integra hora maturius quam moris esset, ut traditur in Talmude fol. 53. et 64. in tract. *Peschim Mischna* cap. 5. § 1. 3.

(2) Nam dies XIV erat dies festus seu, ut dicebatur, *festum introductionis*. Hoc porro festum, ut cetera omnia apud Judaeos incipere debebat a primis vespere. Quo tempore cautum erat ne quid operis servilis perageretur, sed insuper ne in ulla Judaeorum domo panis fermentatus inveniretur, ut traditur in Talmude tract. cit. *Peschim* cap. I. § 1. quod repetit Maimonides tract. *de fermento et azymo* cap. 2. Ab his ipsis primis vespere incipiebat obligatio immolationis agni paschalis, exinde provenit prohibitio, ne quis eo die abscederet ab urbe Hierusalem, etiam summo mane, committendo se itineri ac sic exponeret se periculo non celebrandi pascha cum ceteris, et cogeretur illud non celebrandi in mensem proxime sequentem. Hinc si Lex determinat horam immolationis agni paschalis cum sol ad occasum vergit unice, id est, ut diximus, ne impediretur jugi sacrificium. Ita in Talmude tract. *Peschim* fol. 53. et *Mischna*, cap. 5. § 1.

(3) Quamvis agnus paschalis ante solis occasum immolaretur, non poterat tamen manducari nisi noctu, et debebat absolvi haec comestio ante mediam noctem. Comedebatur vero in privatorum domibus intra ambitum Hierusalem. Talmud. I. c. fol. 26. 89. 120. et *Zebahim Mischna* c. 5. § 8. Hinc Christus Dominus agnum paschalem manducavit *vespere facto*, in quadam domo ad hoc electa in Hierusalem.

celebraverit pascha judaicum, ut tres referunt evangelistae; 2. quod ipsum praeterea celebraverit in azymis. prout a Mose praescriptum fuerat (1); 3. et celebraverit illud nihilominus *ante diem festum paschae* ut scribit s. Joannes, et quod consequens est, vere Judaei non introierint in praetorium Pilati *ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha* adhuc ab ipsis immolandum in secundis vespere ejusdem diei XIV, post expletum jugi sacrificium vespertinum; 4. quod fuerit idem dies parasceve paschae, quatenus ante has secundas vespere omnia gesta sunt, quae referuntur in Christi passione, ac debuerint deponi corpora e crucibus, cum ex lege eadem die sepulturae mandari deberent (*Deut. XXI. 23*); 5. quod demum recte potuerint quae dicta fuerunt Judaei a Christo Domino apostoli interpretari de emptione eorum quae necessaria erant ad diem festum, nempe azymorum, qui post pascha celebrabatur die sequenti, nempe XV. mensis Nisan (2); 6. quod non cogamur admittere, Christum aut cruci fuisse affixum, aut ab ea depositum die ipso solemnissimo azymorum, qui confundi non debet cum die ipsa immolationis agni paschalis, quae pridie illius diei in primis vespere communiter fieri solebat. Ipsa Judaeorum traditio habet, Christum fuisse crucifixum in vigilia paschalis (3). Ruunt propterea Graecorum adversus Latinos difficultates (4).

II. Obj. 1. Azymus non est verus panis, sed aridum lutum ex farina; at vero panis, qui a Christo fuit consecratus, dicitur *ἄρτος* (*artos*) id est *elevatus*, quod sit vi fermenti, cujusmodi etiam erant panes a Melchisedech oblati, Christus autem fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. 2. Verum, dato etiam, quod Christus in azymis consecraverit, non exinde sequitur, posse nos in azymis missam celebrare; usus enim azymorum spectabat ad legalia, quibus Christus oeconomiae gratia se subiecit, jam vero per Christi mortem legalia primum mortua, deinde mortifera evaserunt; sane nemo licite nunc se circumcideret, quamvis Christus fuerit circumciscus. 3. Hinc soli Nazaraei, Ebionitae, nonnullique alii judaizantes haeretici in azymis consecraverunt, a quibus, ut christiani se secernerent, in solo fermentato consecrabant eucharistiam. 4. Accedit, apostolos eorumque pri-

(1) Exodo 12. 15. « Septem diebus azyma comedetis; in die prima abolentis, auferetis *תשביתו* fermentum a domibus vestris. » Cf. etiam ib. v. 8. 11. auferetur vero fermentatum, ut diximus, a primis vespere diei XIV seu in secundis vespere diei 15.

(2) Festum azymorum, quod constanter in diem XV mensis Nisan incidebat, erat celeberrimum. Cf. Exod. XII. 15.

(3) Ita in Talmude tract. cit. fol. 45. et fol. 67. expresse dicitur Jesum Nazarenum cruci affixum esse in vigilia Paschalis *ביום פסח*. Traditio praeterea constans synagoga est, hanc vigiliam paschalis incidisse in diem Venetis. Sic auctor libri *Tholedet Jesu* qui loquens de Christi morte scribit: « erat eadem haec dies et *parasceve Paschalis*, et *simul sabbati parasceve* » *ביום פסח היה וערב שבת*. Cf. apud Wageuseilium *Tela ignea Satanae*. Aldorfii Noric. 1681. pag. 18.

(4) Hanc explicationem acceptam refero Cl. Drach. qui profecto in iis quae spectant ad ritum gentis suae, ceteris est preferendus, ac praeterea ob eruditionem suam notissimus est in republica litteraria, qui sibi proposuit ejusmodi explicationem peculiari dissertatione illustrare.

mos successores in domibus privatis et furtim, sæviente persecutione obtulisse sacrificium, nec verisimile est habuisse in promptu azyma multitudini fidelium distribuenda. 5. Sane populus, qui offerebat suam sacrificii partem in pane, eum prout vulgo adhibebatur, offerebat consecrandum; panis vero hic erat fermentatus. 6. Hinc Patres passim vocant *panem communem, et usitatum*, panem eucharisticum, seu panem, ex quo conficiebatur eucharistia. 7. Concilium Trullanum vetat *ne clerici aut laici comedant azyma Judæorum (Can. XI)*. 8. Azyma sunt signa doloris, eucharistia autem lætitiæ maximæ. Ergo.

Resp. ad 1. neg. In communi enim æstimatione verus panis est in azymis non secus ac in fermentato, cum ejus substantia in mixto farinae et aquæ igne subacto consistat. Apud non paucas antiquiores nationes per plura secula usus obtinuit panis absque fermento confectus (1). Scriptura sexcentis in locis æque vocat panem sive azymum sive fermentatum, e. g., Judic. VI. 20. de angelo legitur, quod *tetigit carnes et panes azymos*. Nihil porro refert, quod panis a Christo adhibitus vocetur *ἄζυμος*, cum notum sit voces, quæ in usu sunt, longe alia significatione sæpe usurpari ab ea, quam postulare etymologia, ut pluribus exemplis facile ostendi posset, si opus esset. Sane Luc. XXIV. 50. et 56. vocatur *ἄζυμος* panis, quem Christus post resurrectionem suam accepit ac fregit, et in cujus fractione duo discipuli eum cognoverunt. At certum est illum panem fuisse azymum, cum hoc factum contigerit diebus azymorum. Oblatio demum Melchisedech figura fuit, quæ adimpleta est sive in pane azymo, sive in pane fermentato: ut præteream adversarios gratis assumere panem, quem Melchisedech obtulit, fuisse fermentatum. Unde hoc sciunt?

Ad 2. Dist. Mortua, imo mortifera evaserunt legalia, quæ cum professione christiana componi non poterant, C. omnia prorsus, N. Nam abstinentia a sanguine et suffocato etiam pertinebat ad legalia, attamen ab Apostolis retenta est, et per plura secula in Ecclesia perduravit: id ipsum dicitur de pluribus usibus, qui a veteri synagoga in Ecclesiam christianam pervenerunt (2). Itaque illa sola legalia abolita sunt, quæ cum christiana professione consistere non poterant, cujusmodi erant, quæ Christi adventum et gesta præfigurabant, aut quæ professionem judaismi includebant, ut circumcisio. Usus autem azymorum est ritus

(1) Ciampinus op. cit. *De azymo et fermentato* cap. 2. plura congressit testimonia tum medicorum tum historicorum, quibus ostendit azymum semper ut verum panem spectatum fuisse, imo interdum præ fermentato commendatum: illius præterea usum invaluisse per plura secula in republica romana, ita ut non solum milites, sed etiam ingenui et cives, ipsique imperatores, non modo Curiorum tempore, aut Fabriciorum, verum etiam Antoninorum non alio pane quam azymo vescerentur. Quare si duobus prioribus Ecclesiæ seculis, juxta adversarios, apostoli eorumque in sacerdotio successores ad conficiendam eucharistiam utebantur pane, qui pro opportunitate præsto erat, cum constet utrumque panem in usum fuisse, in utroque promiscue eos conficisse consequens est. Sed cf. eundem auctorem. l. c.

(2) Ex praxi Judæorum profluxit mos ædificandi templa, quæ versa essent ad orientem, orandi præterea facie ad orientem versa, aliæque quamplures consuetudines proveniunt de quibus mentio fit apud veteres scriptores.

indifferens, qui bonus aut malus esse potest, juxta animum seu intentionem eum adhibentis. Jam vero nunquam Ecclesia azyma adscivit animo judaizandi.

Ad 5. Dist. Et heretici illi ex prava animi dispositione ita se gesserunt, ac merito propterea ab Ecclesia proscripti sunt, C. Præcise ut Christi exemplo magis se conformarent prout præstitit Ecclesia, N. Responsio patet ex modo dictis (1). Illi enim heretici animo judaizandi non solum pane azymo in mysteriis celebrandis utebantur, sed præterea totam legem judaicam conjungere satagebant cum religione christiana, eamque conjunctionem necessariam esse ad salutem profitebantur. Id ipsum dicitur de hereticis monophysitis, qui perhibentur in azymis conficisse ad unitatem naturæ in Christo significandam. Isti enim omnes re in se bona ac indifferenti abutebantur.

Ad 4. 5. et 6. Tr. Nec enim nos contendimus, nunquam aut apostolos aut eorum successores in pane fermentato consecrasse; imo dicimus verisimilius pro opportunitate tum in azymo, tum in fermentato, ab iis sacrificium oblatum fuisse, cum uterque panis idonea materia sit ad consecrationem. Adepta demum pace, in diversis ecclesiis diversus ritus obtinuit, donec cogitatum est de uniformitate ritus in ecclesiis præsertim occidentalibus introducenda, ac usus panis azymi universalis factus est utpote qui sit candidior, minus fragmentis obnoxius et propius accedens ad exemplum ipsius Christi, qui tali pane, ut vidimus, in conficienda eucharistia usus est (2).

Ex his pariter difficultas diluitur ex voce *fermenti* deducta qua usi sunt romani pontifices Melchisedech, Siricius, et Innocentius I. loquentes de oblationibus, quas ad absentes mittebant (3). Res enim reducitur

(1) Optime s. Th. 5. p. q. 74. a. 4. ad 2. « Conficientes, inquit, ex azymo non intendunt caeremonias legis servare, sed conformare se institutioni Christi. Et ideo non judaizant, alioquin et celebrantes in pane fermentato judaizarent: quia Judæi panes primitiarum fermentatos offerebant. »

Plures scholastici existimarunt, utramque Ecclesiam græcam et latinam ab initio usam esse in consecratione panibus azymis exemplo Christi, qui in azymis consecravit: postmodum vero supervenisse hæresim Ebionitarum, qui docebant legalia præcepta simul cum evangelio servanda esse, ideoque in mysteriis azymo pane utebantur. In eorum porro detestationem universam Ecclesiam orientalem et occidentalem, reiectis azymis, fermentatum panem ad mensam Domini adhibuisse. Demum, illa hæresi profligata, latinam Ecclesiam ad pristinum morem azymorum rediisse, Græcis receptam ea occasione fermentati consuetudinem retinentibus. Jam vero card. Bona *her. liturg.* lib. 1. cap. 25. ed. Rom. § 5. hanc historiam rejicit, utpote omni destitutum fundamento. Fusius vero ista prosequitur eminentissimus auctor in edit. Parisiensi Billaineana § 6.

(2) Cf. Franc. De Berlemdis in op. *De oblationibus ad altare*. Venet. 1745 § 1. n. 5. et seqq.

(3) In libro pontificali, qui sub nomine Anastasii circumfertur, de Melchiade legitur: « Hic fecit, ut oblationes consecrate per Ecclesias, ex consecratu episcopi dirigerentur, quod declaratur *fermentum*. » Ibid. in gestis Siricii pariter dicitur: « Hic constituit ut nullus presbyter missas celebraret per omnem hebdomadam, nisi consecratum episcopi loci designati susciperet declaratum, quod nominatur *fermentum*. » In epistola denique Innocentii I. ad Decentium episc. Eugubinum cap. 5. « De fermento vero, quod die dominica per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti cum omnes ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ, quarum presbyteri, qui die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt, idcirco *fermentum* a nobis confectum per acolytos accipiunt, ut se a nostra communione, maxime illa die, non judicant

ad quæstionem criticam, circa quam eruditi viri in varias sententias abierunt. Alii enim inter quos Baronius (*Ad an.* 515), vocem illam interpretantur de eulogiis, sive de pane benedicto, qui cœlesti pane non reffectis distribuebatur post missam (1); alii, ut Schelstrate (2) ac Benedictus XIV (3), eam exponunt quidem de eucharistia, ita tamen, ut *fermentum* diceretur, non quod ex pane fermentato confecta fuerit, sed quia Ecclesiis, ad quas mittebatur, fermenti vim præstaret, eisque inter se unionis vinculum esset, si cut fermentum massæ cui commiscetur. B. Joseph Thomasius cardinalis ex vetustissimo codice membranaceo monasterii s. Galli in partibus Helvetiorum, in quo ordo Ecclesiæ romanæ in præscia sua puritate continetur, datam interpretationem ita confirmavit, ut omnem pene dubitationem sustulerit (4).

Ad 7. Dist. Prohibet concilium Trullanum accipere azyma a Judæis ad comedendum, C. ad conficiendam eucharistiam, N. Nec enim in adducto canone sermo est de eucharistico sacrificio, sed de familiaritate vitanda cum Judæis; ac canonis verba: *Nemo eorum, qui in sacerdotali ordine enumerantur, vel laicus, Judæorum azyma comedat vel ullam cum eis familiaritatem ineat, vel in morbis accersat, vel ab eis medicinas accipiat* (5).

Ad 8. Dist. Azyma sub aliquo respectu sunt signa doloris, C. sub omni respectu, N. Utique Moses vocat *azymum panem afflictionis*, quia ad Hebræorum memoriam revocabat vexationes, quas in Ægypto passi fuerant; at insuper argumentum erat ingentis lætitiæ, propterea quod ab iisdem angustiis fuerint liberati. Utrumque pariter significant eucharistica azyma, dolorem quidem, dum recolunt memoriam passionis Christi, lætitiæ vero, quia conferunt gratiam et amoris Christi dant pignus certissimum. Quare Apo-

separatos. Quod per parochias fieri debere non puto: quia non longe portanda sunt sacramenta, nec nos per cœmeteria diversa constitutis presbyteris destinamus; et presbyteri eorum conficiendorum jus habeant atque licentiam. » Mirum est quantum laboraverint viri eruditi ad hæc monumenta illustranda.

(1) Non minor fere viguit inter eruditos disceptatio circa eulogias, quas alii contenderunt esse panem benedictum diversum a pane eucharistico, alii autem eas vere eucharistiam esse autumant. Videtur longe probabilius, eulogiarum nomine interdum eucharisticum, interdum autem et fortasse frequentius panem tantum benedictum significatum esse; non desunt certe monumenta, quæ utriusque significationi faveant. Cf. Binterim op. cit. *Præcipua Ecclesiæ Christi cathol. monumenta* t. iv. p. 5. schol. 2. cap. 2. § 14. pag. 551. et seqq. in *nova explicatione can. XIV conc. Laodic.* de solo pane benedicto eulogias intelligendas esse adstruit.

(2) *De disciplina Arcani*. cap. 7. art. 5. p. 159.

(3) *De sacrific. Missæ* lib. II. cap. 20. § 13. et seqq.

(4) Cf. integrum hunc ordinem, quem primus vulgavit B. Card. Thomasius apud Ciampinum op. cit. cap. 3. p. 115. et seqq. qui præterea alias eruditorum sententias singillatim affert et discutit. Posterior hæc sententia, in quam jam concedunt doctissimi viri Pagius, Mabillonius aliique non pauci, verisimilior nobis videtur. Cf. eruditum Robertum Sala in annot. ad Card. Bona lib. I. cap. 25.

(5) Apud Harduin *Acta conc.* tom. III. coll. 1665. Sane concilium Trullanum inter *ἀζυμοζα* reposuisse usum azymi ex eo aperte colligitur, quod Armenos monophysitas, qui eucharistiam et in vino puro et in pane azymo conficiebant, graviter can. 52. reprehenderit, quia *ἀζυμοζα* solum vinum absque aquæ temperamento in mensa sacra offerebant, quin ullam fecerit mentionem de azymo. Cf. Mabillon. *diss. cit. De pane azymo et ferment.* cap. 4. p. 63. et seqq.

stolus I. Cor. V. 8. scribebat: *Epulemur in azymis sinceritatis et veritatis*.

PROPOSITIO II.—*Solum vinum de vite est materia idonea sacramenti et sacrificii eucharistici.*

Veteres ebionitæ, et encratitæ. sub sobrietatis prætextu aquam vino suffecerunt in celebratione eucharistiæ (1); hydroparastatæ seu, ut vocat eos s. Augustinus, aquarii illos secuti sunt (2); licet ex diverso principio. Non defuerunt novatores protestantes, qui docuerint in necessitatis casu ad conficiendam eucharistiam inservire posse ut aptam materiam quiddam vini loco bibi solet (3). Ast vero ad fidem pertinet, solum vinum de vite necessarium esse hujus sacramenti et sacrificii materiam, ut patet ex decreto Eugenii IV. pro Armenis: *Tertium est eucharistiæ sacramentum, cujus materia est panis triticeus et vinum de vite*.

Veritas autem ejus constat ex Matth., XXVI, 29. atque ex Luc. XXII, 18. ubi vinum a Christo in cœna adhibitum vocatur *genimen vitis*, nec id diffidentur adversarii ipsi (4); constat præterea ex perpetua

(1) Cf. S. Epiphani. *Hæres.* XLVI, ed. Petav. alias XXVI. n. II. s. Augustin. *Hæres.* LXIV, Theodoret. lib. I. *Hæretic. fabularum* cap. de Tatiano, Nicetam Choniatem lib. IV. *Thesauri orthod. fid.* cap. 14. ubi Marcionitis eundem tribuit errorem, Ph. Lastrum Brixien. *Hæres.* LXXVII.

(2) Loc. cit.

(3) Id constat ex Beza, qui epist. XXV. hæc scribit: « Rogatus pie memorie vir D. Calvinus a fratribus qui tum in America erant, ubi nullus est vini usus, liceretne pro vino, uti in cœna Domini vel aqua simplici, qua plerumque illic utuntur, vel alio illic non inusitato potionis genere: respondit, fuisse in hoc instituendo sacramento consilium, ut spiritualis alimonie, id est sui ipsius *νοσησίου* nobis sub communis cibi ac potus symbolis repræsentaret: ac proinde, si non fuisset tum in Judea communis vini usus, proculdubio alia vulgari potione usurum fuisse, quod ex ipsius scopo ac consilio liquet. Itaque nihil a Christi consilio ac voluntate alienum facere videri, qui non contemptu, neque temeritate, sed ipsa necessitate adacti, pro vino aliud in iis regionibus usitate potionis genus usurparent. Hoc D. Calvinus responsum, ut optima ratione nixum et Christi consilio consentaneum, noster cœtus adeo comprobavit, ut eos superstitiose facere censuerit, quia vini symbolo usque adeo penderent, ut alteram cœnæ partem omittere nallent, quam *ἀζυμοζα* aliud symbolum, ita cogente necessitate, usurpare. » Id ipsum tenuit Melancthon, qui in libro de usu integri sacramenti scribit, Ruthenos ob vini inopiam recte facturos, si pro eo usurparent *τὸ βιβρακίον*, hoc est aquam mellitam seu medonem. Vossius pariter hanc sententiam amplexus est. Ita isti pro *suprema potestate* qua pollent, seu quam sibi arrogat, qui nihil volunt esse admittendum, nisi quod in Scriptura conceptis verbis continetur, quique arriter insectarentur hanc sententiam in Catholicis, si ipsam adoptassent. Sed protestantibus omnia licet.

(4) Notandum porro verba adducta ex Mattheo et Luca non fuisse quidem prolata de vino consecrato, sed de alio poculo, quod ex more Hebræorum sumebatur sub finem cœnæ; tamen ex illis satis aperte colligitur, vinum illud, quod Christus vocavit *genimen vitis*, esse de eodem vino, quod in poculo præcedente consecraverat. Ceterum ex traditione talmudica constat, quatuor solemnes vini calices in cœna paschali bibi consuevisse, postquam vero quartus calix haustus esset, usque ad diem 15. bibi amplius vinum non potuisse. Hinc sensus intelligitur illorum verborum, quæ Christus protulit ibi. « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei; » nempe post suam resurrectionem. Sane cum ei oblatum est de more in passione *ritum rurrhatum*, noluit bibere. Ex his etiam constat, calicem illum, post cuius haustum dixit Christus, non bibam amodo, fuisse calicem quartum. Cf. *Pesachim* cap. 18. § 8. in Talmud. fol. 119. et seqq. Maimonidem *Tract. De azymis* cap. 8. § 9. Moysen Kotzeusem *Præceptum affirmativum* XLI; constat propterea certissime Christum manducasse